

CERAMICA TRADIȚIONALĂ DIN ȚARA VRANCEI

I. CHERCIU

Domeniu vast, cu profunde și largi implicații etnoculturale, ceramica populară s-a impus în etnografia și arta populară românească în avangarda preocupărilor menite să demonstreze vechimea și continuitatea poporului nostru în spațiul carpato-danubiano-pontic.

Cît de veche și de importantă este arta modelării lutului de către om pentru ca acesta să-și poată confecționa - la început cu mîna, pe parcursul mai multor milenii, iar mai apoi cu ajutorul roții – vasele necesare traiului zilnic, este suficient să amintim că în celebra carte, intitulată sugestiv "Făurirea civilizației", V. Gordon Childe, subliniază în cadrul "revoluției neolitice" faptul că : „Ceramica reprezintă poate cea mai veche întrebuintare, pe deplin conștientă și calculată, pe care omul a dat-o unei transformări chimice”, „... noua tehnică împingînd () cu mult înainte gîndirea umană și formarea științei”. Fără a mai insista asupra saltului uriaș pe care omenirea l-a făcut prin apariția olăritului, pe care istoricul englez îl vede, încă de la începuturi drept cel mai strălucit exemplu al puterii de creație specifice omului"··· care dă naștere unei forme dintr-o masă informă" vom reveni în spațiul românesc, respectiv în cel al județului Vrancea, unde, ca peste tot în lume, olăritul, "caracteristică universală a comunităților neolitice", străbate ca un fir roșu toate epocile istorice pînă în contemporaneitate.

Cercetările arheologice efectuate pe teritoriul județului nostru, inclusiv cele situate în zona etnografică a Vrancei (avem în vedere descoperirile făcute la Bîrsești, Vidra, Tifești și Chipicești), atestă, cum era și firesc, o neîntreruptă practicare a olăritului și implicit continuitatea de locuire a acestor meleaguri de către strămoșii noștri.

Remarcabilă este însă păstrarea, de-a lungul unei vaste perioade istorice, care se întinde din epoca geto-dacică, așa cum o atestă săpăturile de la Bîrsești și descoperirile de vase carpice de la Vidra, a unor tehnici de prelucrare și a unor tipuri morfologice pînă în zilele noastre.

Ele sînt prezente în arta olarilor de la Irești, singurul centru de ceramică din jud. Vrancea, cunoscut pe o vastă întindere din Sudul Moldovei și NE Munteniei, încă deosebit de activ, și menționat în studiile și hărțile de specialitate a unor lucrări de mare prestigiu în arta populară românească. Este suficient să amintim că olarii din Irești au fost cercetați de B. Slătineanu, care, în vasta sa lucrare "Ceramica românească", Ed. Princeps, considera Ireștii ca pe un centru foarte activ în producerea ceramicii negre, de certă tradiție carpică, avînd în același timp o vastă rețea de desfacere a produselor, cu ramificații nu numai în fostele limite ale județului Putna, ci în întreaga regiune a gurilor Dunării. Fără a insista asupra dinamicii desfacerii produselor de ceramică de Irești, o observație deosebit de importantă pentru aspectul etnografic general al Țării Vrancei din trecut și parțial și din zilele noastre, este aceea potrivit căreia zona Vrancei istorice a folosit, în exclusivitate, ceramică de Irești, neagră și roșie.

Pînă în pragul celui de-al doilea război mondial, ceramica neagră și roșie de Irești, pe care noi, opunînd-o ceramicii actuale, smălțuite, o considerăm ca aparținînd fazei tradiționale A, cele cunoscute în întreaga țară (în primul rînd modul de ardere oxidantă și neoxidantă, și, legat de

acesta, construcția cuptorului).

Apariția târzie a smălțului în olăria de Irești se explică prin faptul că principala piață de desfacere - Țara Vrancei - și zona colinară și de șes a actualului județ Vrancea, forma, din punctul de vedere al obiceiurilor casnice, legate de prepararea hranei, tradiție alimentară etc., o vastă unitate, cu o comandă socială identică, sau, în termeni de economie politică, o singură piață de desfacere în care vasele smălțuite care nu pot fi așezate la foc, nu-și aveau locul. Fără a studia în amănunțime problema, credem totuși că Ireștii sînt printre ultimele centre de ceramică din această parte a țării noastre care au introdus smălțul, renunțînd treptat la o serie de procedee arhaice de prelucrare a lutului. Odată cu introducerea smălțului, considerăm că ceramica de Irești trece în faza tradițională B, care a eliminat la început ceramica neagră, și tinde să o îndeparteze pe cea roșie nesmălțuită, datorită unei adevărate "revoluții" în ceea ce privește înlocuirea materiei prime, argila, cu mîlul aluvionar luat din albia rîului Putna.

Confecționarea mult mai rapidă și mai economicoasă a vaselor din "mîlitoră", cum îi spun olarii, implică folosirea obligatorie a smălțului care acoperă porozitatea foarte mare a acestor vase. De asemenea, apare imposibilă folosirea lor în scopul tradițional al preparării hranei la foc, deoarece la o anumită temperatură crapă sau pocnesc.

Proces ireversibil, înlocuirea ceramicii nesmălțuite cu cea smălțuită, a dus la Irești la apariția unor preocupări legate de transformările ivite în tiparele tradiționale ale prelucrării vaselor și în special al împodobirii lor. Dacă oalele negre și roșii se împodobeau cu străvechiul motiv al valului și cu, brîie succesive din humă albă, cele smălțuite au necesitat încă de la început un lecor mai pretențios și stabilirea, pînă la urmă, a unui repertoriu ornamental specific, în care elemente aparținînd fondului străvechi, cum ar fi "creanga bradului", "giurulețul", "calea rătăcită", li s-au adăugat altele, de factură naturalist-realistă, nespecifice artei populare vrîncene: "cocoșul", "pupăza", "floarea" etc.

De asemenea, nu este deloc lipsit de interes faptul că olarii din Irești își prepară, cu mijloace rudimentare, smălțul și coloranții principali, roșul cărămiziu și brunul. Astfel ei repetă, în mod paradoxal, experiența unor centre de ceramică din Transilvania, unde olarilor români le era practic imposibil în trecut să-și procure, datorită prețului ridicat, materiale scumpe cum ar fi de pildă CoO, atît de folosit de olarii sași, unguri și secui.

Decorul este situat, în cazul oalelor, în partea superioară, ca și la obiectele de lemn pirogravate, și constă din pete de culoare suprapuse peste vechiul motiv al valului. O apariție notabilă în cadrul uneltelor tradiționale este pensula și cornul prevăzut în vîrf cu o pană de gîscă, cu care unii olari mai pricepuți încearcă să imite "jirăvirea" de pe ceramica de Horezu.

Din cercetarea noastră a reieșit faptul că Ireștiul este încă un centru ceramic activ, puține fiind celelalte din țară care să numere atîția meșteri. Cel mai în vîrstă, C-tin Grozavu (n. 1908), este secundat de următorii meșteri olari:

Crăciun Duță

N. Pătrașcu ("Gogoi")

Toader Morariu ("Chilan")

Ion Lățcan ("Bătrînul")

Al. Pătrașcu ("Hănțoi")
I. Căvriță ("Caramaci ")
Damian Baraghin ("Pîrnuș")
Toader Pleșcaru ("Bîșcă")
Gh. Lupașcu
Costache Isac
Petrică Banu
N. Gavrilă
Toader Aghiței
Ion Fînaru
Duță Coreea
V. Coreea
Duță Băciu
Ion Vîlcu ("Rufoandea")
N. Băncilă ("Bazău")
C-tin Coreea
Ștefănaș Gorcea
D. Petrea ("Pescaru")
I. Andrieș ("Farfurie")
V. Miron
Duță Băciu
N. Caraleau
Ilie Pătrașcu
Zămfir Acasandrei
Ștefan Munteanu
D. Morariu
Duță Isac
I. Fînaru
Ghe. Sava.

Din discuțiile purtate cu unii dintre ei, am putut constata că majoritatea mutațiilor petrecute în tehnicile tradiționale, inclusiv apariția unor noi forme de vase (farfurii, talgere, etc.), se datorează în bună parte modului de viață al cumpărătorilor, care folosesc la prepararea hranei vase smălțuite din tablă, aluminiu, etc., precum și evoluției gustului către vasele împodobite sau colorate cu smalt. În ultimul timp, s-a ajuns la situația paradoxală prin care olarii sînt rugați tot mai insistent, în special de locuitorii satelor de la șes, pentru a reveni la confecționarea de vase roșii nesmalțuite din argilă, pentru a le folosi la prepararea unor mîncăruri tradiționale, mult mai gustoase atunci cînd sunt preparate în aceste vase așezate la vatra focului.

Din nefericire, cererea lor este neonorată, motivația fiind aceea a manoperei deosebite pe care o cer vasele din argilă, în comparație cu cele confecționate din mîl aluvionar.

Comparativ, dăm mai jos o listă a oalelor negre, roșii și smălțuite, puțînd ușor sesiza

mutațiile survenite pe parcursul a patru decenii.

Oale negre: oale, moșoioace, ulcioare "de toată mîna", "oțetare", tavale, sfeșnice.

Oale roșii: Idem

Capacități și denumiri: "coadă" (1,5 - 2 l)

"mijlocă" (2-3,5 l)

"frunte" (3,5-5 l)

"lescaie" (5-8 l)

Borcane: (de untură, povirlă și pentru umplut borșul)

„oală cu două torți": "de o mîna" (- 10 l)

"de două mîini" (- 20 l)

"de trei mîini" (-30 l)

Străchini

Alături de categoria oalelor, oțetarele și în special "moșoioacele" dau dovada unei adevărate măiestrii artistice în ceea ce privește calitatea pastei, execuția ireproșabilă și frumusețea formei.

Oale smălțuite : - oale de lapte (de 2-2,5 -3 l)

Borcane smălțuite : pentru borș

Pătrunjelniță : (borcan găurit)

Pîlnii, pușculițe, farfurii (f. rar străchini), (rar) ulcioare, moșoioace, căni.

Se observă ușor eliminarea unei categorii masive de obiecte, sărăcirea gamei tradiționale neputînd fi compensată de apariția unor piese pe care olarii le consideră ca fiind astăzi foarte căutate pe piață (de ex . pătrunjelnițele și pîlniile pentru butoaie).

Producția artizanală aparținînd cooperăției meșteșugărești, precum și contactul cu alți olari din țară cu ocazia târgurilor organizate în cadrul unor manifestări mai ample, își fac simțită prezența în produsele unor meșteri cu rezultate meritorii, de altfel, și cu un real talent, cum este olarul Duță Crăciun. Considerăm că în ceea ce privește centrul de ceramică Irești factorii de îndrumare ai creației populare au încă multe de făcut, în special pe linia valorificării, fie și numai în cadrul Festivalului "Cîntarea României", a unor forme extrem de valoroase sub aspect artistic și pe care olarii de acum nu le mai au la îndemîna, ele fiind o raritate chiar în condițiile noastre.

De asemenea, nu este deloc lipsită de interes studierea dinamicii actuale a desfacerii produselor de olărie din Irești și stabilirea pe această cale a unor puncte de plecare în cercetarea evoluției gustului pentru frumos, a gustului contemporan atît la sate cît și la oraș.

Cît privește oportunitatea organizării, de către factorii de decizie de resort, a unui târg al olarilor în municipiul Focșani, activitatea laborioasă pe care olarii de la Irești o desfășoară de-a lungul unui fir care coboară departe, în negura mileniilor, constituie argumentul menit să-i asigure reușita și să-i întregască semnificațiile.